

Ez az eredmény a korábban felsorolt példákból levonható következtetést csak még jobban megerősíti: az orosz nyelvű irodalom magyar fordítói valahogy nem mernek vállalkozni alkotói névátültetésre (ahogy itt neveztük translációra). Számos elméleti vitára adhatna okot ez a helyzet. A felsorolt példák és az említett vizsgálat alapján csupán egyetlen kérdésre próbálunk meg válaszolni: mi a helyesebb eljárás az író részéről -- a transliteráció vagy a transláció?

Elvileg mindenképpen a fordítás prioritását kell hangsúlyoznunk, mint-hogy ellenkező esetben értékes információk mehetnek veszendőbe, vagyis a fordítás során sérül az irodalmi személynév stilisztikai--funkcionális szerepe. De mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy csakis a névnek a mű egészében betöltött szerepét tisztázva lehet dönteni afelől, hogy a két eljárás közül melyik a célszerűbb. Ha az érvek többsége a fordítás mellett szól, a műfordításnak az eddigi hazai gyakorlatnál bátrabban kellett volna és kellene vállalkoznia az alkotó áttételre, hiszen ellenkező esetben a műfordítás sajnálatos értékcsökkenést idéz elő.

B. PARÓCZAI JOLÁN

SZEMÉLYNEVEK HASZNÁLATA V. M. SUKSIN ELBESZÉLÉSEIBEN

(a Kígyóméreg c. kötet alapján)

Közismert tény, hogy az irodalmi művekben szereplő személynevek a szereplők megnevezésén túl stilisztikai funkcióval is rendelkezhetnek. A nevekben rejlő asszociációk, „üzenet” megértése azonban gyakran névtani műveltséget feltételez. Még inkább így van ez a műfordításokban szereplő idegen személynevek esetében. Jelen cikk ehhez kíván adalékokat szolgáltatni.

V. M. Suksin elbeszéléseit olvasva nem lehet figyelmen kívül hagyni a személyneveket, mert alkotói és hordozói az írói nyelv jellemző jegyeinek. A nevekre a Suksin monográfia írója V. KOROBOV is felfigyelt, s a Ljubavinnok c. regénnyel kapcsolatban a következőket írja Suksin névadásáról: „A kitalált hősök mellett jó néhány valóságos alak is szerepel ebben a műben. Remélem, hamarosan meg fogjuk tudni, milyen rokonságban és kapcsolatban állnak a regény hősei azokkal a személyekkel, akik nemrég még éltek, vagy akik ma is a falu utcáin lépkednek. Már most hangsúlyoznunk kell, hogy az irodalmi hősöknek és Suksin igazi földiijeinek családnevei (Bajkalovék, Popovék,

Maljuginék, Kolokolnyikovék) nem véletlenül azonosak ... Mi több, ugyanezeket a családnveket viselik később néhány más elbeszélésének és filmjének hősei is. Miért ragaszkodott Suksin csökönyösen ezekhez a szülőföldjén oly gyakori nevekhez, annyira, hogy még csak nem is változtatott rajtuk? Ez irányú kutatás híján erre a kérdésre nem adható végleges válasz. (Vaszilij Suksin. 69.)

A Kígyóméreg c. kötetben olvasható elbeszélések kevés szereplőre épülő történetei többnyire falun játszódnak. A helyszín választását maga Suksin úgy indokolta egy 1968-ban adott interjúban: „A lélek nyíltsága felfedezhető a városban is, de a föld mellett szinte kiböki az ember szemét. Hiszen falun az egész ember jól látható. Ezért élnek hát hőseim falun.” (V. KOROBOV i.m. 143.)

Az elbeszélésekben csak a főszereplők kapnak nevet, a többiek esetében a név szerepét életkorra (fiatalember, öreg) foglalkozásra (szerkesztő, rendőr, elnök) utaló köznévvé tölti be.

Az elbeszélések felépítésének egyik jellemző vonása, hogy az író néhány mondatban bemutatja a kezdő szituációt és megnevezi a főszereplőt, de az író továbbra is jelen van: „Suksinnál nincs személytelen elbeszélő hős, ... a szerző feloldódik alakjaiban” -- írja róla egyik kritikusa (V. KOROBOV i.m. 83.)

A bemutatásra használt névegyüttesek közül a személynév + családnév összetétel a legjellemzőbb. A bemutatást követően Suksin általában áttér a személynéven való megnevezésre, s a továbbiakban így említi a szereplőket.

„Makszim Volokinnak levele jött a munkásszállásra. Az édesanyjától. Makszim a karjára hajtotta a fejét, s elgondolkodott” (Kígyóméreg, 85.)

„Jefim Bedarjev a járási kórházban feküdt, egy kis kórterem sima ágyán...

Jefim látni akarta egyetlen lányát, Nyinát.” (Hajnali eső, 105)

„Ivan Petyint otthagya a felesége. Távoli fuvarból érkezik meg Ivan, ...” (Történet, 133)

Az is gyakori, hogy az író rögtön személynéven mutatja be a szereplőket.

„Két ember állt az országúton, autóra vártak ... Az alacsonyabb raktáros volt, Zavjalovóban a gépállomáson, a másik ugyanott kovács. A raktárost Pavelnek hívták. Az óriást Fjodornak.” (Műfenyőfa, 61). Ebben az elbeszélésben a későbbiekben sem fordul elő a többi névelem.

„Ketten voltak traktoristák, Kolka és Petyka. Kolka Petykára nézett, Petyka pedig -- Kolkára. Fialok voltak, egészségesek.” (A főnök, 98) Kettejük közül csak a Kolka családnéve válik ismeretessé.

„A főnök elővette a jegyzetömbjét, elhelyezkedett az asztalnál, és nekikezdett a Cikkeknek. Dimitrij Boszik gépkocsivezető a Nyikolaj Jegorov traktorista önfeláldozó cselekedete"! (A főnök, 104.)

Az egyik elbeszélés főszereplőjét pedig ragadványnevén mutatja be, s így említi az író, sőt az elbeszélés címe is e ragadványnév.

„Csodabogár” -- így hívta a felesége. Csodabogárnak volt egy sajátossága: mindig történt vele valami. Nem akarta, szenvedett miatta, mégis állandóan mindenféle ügyekbe belekeveredett -- apró, de azért bosszantó ügyekbe. (Csodabogár, 162.)

Valódi nevét csak a záró sorokban közli Suksin.

„Vaszilij Jegorovics Knyazevnek hívták. Harminckilenc éves volt. Mozi-gépészként dolgozott a faluban.” (173.)

A három névelem együttes használata nem jellemző a mindennapi nyelvhasználatban. A fenti idézetben viszont az a funkciója, hogy a külön figurát a „normális” emberek sorába emelje.

Az olvasónak szóló hivatalos bemutatás után a szerző azt a névelemet (írja) használja, amely a családi, baráti körben szokásos.

Suksin tehát úgy beszél hőseiről, mintha személyesen ismerné őket, közvetlen kapcsolatban lenne velük. Az elbeszélések familiáris hangulatát ily módon a személynévén való említés is erősíti.

A szereplők beszédében említő és szólító funkcióban szerepelnek a nevek. Említőnévként itt is a személynév + családnév, valamint a személynév a jellemző:

„A sofőr, Mikolaj Igrinyev, velem egyidős lehetett, nos, Mikolaj amúgy is igyekezett óvatosan vezetni” (Bánat, 81.)

„-- Már megint Nyurkához indult -- jegyezte meg Pável, ahogy kiértek.” (Műfenyőfa, 64.)

Az alábbi idézetben ugyanazon személy kétféle említésére láthatunk példát, ami a megnevezetthez való eltérő viszony kifejezésére szolgál.

„-- Azért hívtalak ide -- tért rá rögtön a lényegre Maliseva --, hogy ismered-e az Gluhovot?

-- Jemeljan Jegorovicsot? Persze hogy ismerem.” (Leánykérés, 187)

A korábbi barát pusztán családnévén való említése a megsértődött Maliseva kezdődő bosszújának első jele. A személynév + apai név viszont a felnőttek legáltalánosabb megnevezési formája, s mint ilyen stilisztikailag közömbös.

Szólítónévként a személynév + apai név, illetve a személynév az általános.

„-- Ivan Szergejics -- kérdezte az egyik favágó --, ha nem titok: mit akart elmondani Mityka?” (A főnök, 104)

Az orvos felkiáltott:

„-- Miket beszél, Jefim Nazarics!” (Hajnali eső, 111)

Az apai nevek a kiejtésben igen gyakran megrövidülnek egy szótaggal (Szergejics = Szergejevics): A hangzó alak írásban való tükrözése a szereplő beszédstílusát jellemzi, s több más hasonló jelenséggel együtt, az írói nyelvet a szereplő nyelvéhez közelíti.

A személynevek szólító funkcióban általában alakváltozatokban fordulnak elő.

„-- Sztyopka! Te volnál?” (Sztyopka, 114)

„-- Menj a csudába, Nyurka! -- féltékenykedett az anya.” (Sztyopka, 17).

A bemutatott idézetek remélhetően jól illusztrálják, hogy nincs nagy különbség a szerző és a szereplők névhasználatában, s mindkét esetben a személynév a leggyakoribb névelem.

Férfinévek (a számok az elbeszélések tartalomjegyzékbeli helyét jelölik)

<u>Alekszandr</u>	<u>Ivan</u> (7, 11, 13, 16)	<u>Nyikojaj</u> (15, 17)
Szasa (16)	Ványa (3)	Kolka (7, 10, 13, 16)
Szaska (16)	Ványka (13, 15)	Mikolaj (5)
Szany (16)	+ <u>Jefim</u> (1, 8)	Mikola (5)
+ <u>Bronyiszlav</u> (12)	+ <u>Jemeljan</u> (15)	<u>Pavel</u> (4, 15, 17)
Bronyka (12)	+ <u>Jermolaj</u> (9)	<u>Pjotr</u> (17)
<u>Dmitrij</u> (7, 14)	<u>Jurij</u> (17)	Petyka (5, 7, 10, 13, 17)
Mitya (4, 7)	Jura (17)	Petro (17)
Mityácska (4)	Jurka (2)	<u>Szemjon</u> (3)
Mityka (7)	+ <u>Kirill</u> (8)	<u>Szergej</u> (5)
<u>Fjodor</u> (4)	Kirka (8)	<u>Szlava</u>
<u>Georgij</u>	<u>Makszim</u> (6)	Szlavka (16)
Jegor (10)	<u>Mihail</u>	<u>Sztyepan</u> (9, 10, 14, 15)
+ <u>Ignat</u> (6)	Miska (10)	Sztyopka (9)
+ <u>Ilja</u> (14, 15)	+ <u>Naum</u> (2)	<u>Vagyim</u> (6)
Iljuka (16)		<u>Vaszilij</u>
		Vaszjatka (14, 15)

Női nevek

<u>Anna</u>	+ <u>Melanija</u>	+ <u>Praszkovja</u>
Nyura (4, 9)	Malanya (17)	Paraszkovja (5)
Nyurka (4, 9)	<u>Nyina</u> (8)	Paraszkovjuska (5)
<u>Klavgyija</u> (6)	<u>Olga</u> (15, 17)	+ <u>Szofja</u> (14)
<u>Ludmilla</u> (11)	<u>Olja</u> (17)	Szonya (14)
<u>Marija</u>		
Mányka (10)		

A felsorolásból kiderül, hogy 25 féle férfi és 9 féle női név szerepel az elbeszélésekben: a férfinevek tehát változatosabbak, s több a férfi szereplő.

Az orosz névkészlet szociális és területi megoszlását nem ismerő olvasóban is kialakul az a globális vélemény, hogy az orosz falvakban bizonyára a fenti nevek a jellemzőek. Ez alapján véve igaz, azzal a kiegészítéssel, hogy a régi, hagyományos nevek dominálnak e névkészletben. A NOSZF győzelme után ugyanis gyökeresen átalakult a névkészlet, s a 30-as évektől kezdődően a falvakban is háttérbe szorultak, majd el is tűntek az évszázadokon át használatos olyan plebejus (paraszti nevek, mint Ilja, Jefim, Jemeljan, Jermolaj, Naum, Melanija, Praszkovja. Az 1961-ben születettek névstatistikájában már elő sem fordulnak a fenti nevek. (V. A. NYIKONOV: Imja i obcsesztvo. 72--74.) Az e neveket viselő személyek többsége az idősebb korosztályhoz tartozik, így a ma már elavult nevek igen alkalmasak az idősebb életkor érzékeltetésére.

„Az öreg Naum Jefsztyignyeicset macskajaj gyötörte. A kemencepadkán hevert és nyögdécselt.” (A kozmosz, az idegrendszer meg egy darab szalonna, 35)

„Egyszer Jemeljan Gluhov, még fiatal korában, de amikor már nő volt, felkereste Olga Szergejevnat a községi tanácsban ...” (Leánykérés, 177)
A nevek gyakorisági mutatója is a régi, hagyományos nevek uralmát illusztrálják.

Nyikolaj 7, Ivan 6, Pjotr 5, Sztyepan 4 elbeszélésben fordul elő. Az elbeszélések nevei alapján tehát arról is képet kapunk, hogy az Altaj-vidék falvaiban lassan hódítanak át az új nevek. A szereplők általában közömbösnek vannak iránt. Az egyik szereplő viszont nem tartja összeillőnek előkelő személynevet a póriasi családnévvel:

- „-- Hol szedted fel ezt a nevet: Bronyiszlav
- A papunk találta ki másnapos állapotában
- Pedig szép név nem?
- Megfelelő vezetéknev kellene melléje.

De így: Bronyiszlav Pupkov. Katonáéknál is mindenki röhögött, amikor névsorolvasáskor elkiáltották. Az egyik falumbéli Ványka Pupkov, így el is menne valahogy." (Mil pardon, Madám! 145)

A személynevek többsége egy vagy több alakváltozatban szerepel, amely a névrövidítés (Mitya, Ványa, Jura, Olja stb.) illetve képzés eredménye. A képzők közül a -ka képző a legproduktívabb, amely a gyermekeket, fiatalokat és idősebbeket jelölő személynévhez egyaránt kapcsolódik.

„Ekkor beléptek a felnőttek. Nyakigláb apja rászólt a fiára:

-- Menj aludni Szlavka, ne lábatlankodj itt." (Iván Popov gyermekkorából, 194)

„Mityka Boszik, aki régebben a falu tolvaja, költő, nagy locsogó és iszenkárómló volt egy személyben, a vezetőfülkében káromkodott." (A főnök, 99)

„Bronyka, Bronyiszlav Pupkov, kék szemű, mosolygós, könnyű járású és beszédű, jó erőben levő parasztember. Túl van az ötvenen, megjárta a frontot” (Mil pardon, Madám! 141) A képző ilyen általános használatának névtörténeti oka van: az egyszerű nép körében (jobbágyok, parasztok, szolgák) évszázadokon keresztül kötelező volt a -ka képzős, megvetést, lenézést kifejező névforma, s ehhez kapcsolódott a későbbi -- eredetileg gúnynév -- családnév. (V. A. NYIKONOV i. m. 19.) Az egy-két évtizeddel ezelőtt írt elbeszélésekben is tapasztalható illetén megnevezésben az évszázadot hagyományok továbbélésének lehetünk tanúi. Az elbeszélések hangvétele ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy az idők során megváltozott a -ka képzős alakulatok stiláris árnyalata: a szereplők közül senki nem érzi sértőnek, senki nem utasítja vissza. Az elbeszélések névrendszerében tehát a Mányka, Ványka típusú nevek teljesen szokványosak, familiáris színezetűek.

Összegzésként megállapítható, hogy V. M. Suksin elbeszélései jól illusztrálják a falusi névhasználatot.

A személynév megnevező és szólító funkcióban való általános használata azzal magyarázható, hogy falun jobban, név szerint is ismerik egymást az ott lakók. Az a tény, hogy a szerzői beszédbe a szereplők által használt névegyütteseket, névformákat beszélt nyelvi sajátosságaikkal együtt átvette, azt eredményezte, hogy szinte elmosódik a határ az író és a szereplők nyelve között. A nevek illetén használatában egyfelől a szerzőnek a szereplőkkel

való közvetlen kapcsolata tükröződik, másfelől a nevek így szolgálják és tükrözik az írói stílust, amelyet B. PANKIN a következő szavakkal jellemez: „Az elbeszélések nyelve művészileg igen kifejező, jóllehet Suksin kifejezőeszközei szokatlanul szerények, igénytelenek, mind az élő beszéd arzenáljából származnak.” (Szovjet Irodalom. 1976/12. 184.)

CSIGE KATALIN

ÓZD KÖRNYÉKI SZARVASMARHANEVEK

1982-ben az Ózd városához tartozó Uraj és Szentsimon hajdani önálló községekben, továbbá az ekkorra Hangonnyal összevont Kissikátorban, valamint Domaházán 383 szarvasmarhát tartottak egyéni tulajdonban. A termelőszövetkezetekben már nemigen adnak nevet a teheneknek, s ez a szokás terjed a magángazdaságokban is, ahol egyelőre a hízóállatoknak nincs nevük, mert ezek úgymint eladásra, levágásra kerülnek. Így a vizsgált területen 32 szarvasmarhát nem neveznek névvel, amelyeknek többsége növendékibika, de akad közöttük néhány tehén is. A többi 351 nevet viselő jószág névgyakorisági sorrendje a következő.

1. Rózsa	41	11,7%	27--36. Baba	2	0,6%
2. Szegfű	40	11,4	Bazsar	2	
3. Gyöngyi	37	10,6	Cinke	2	
4. Piros	26	7,4	Füge	2	
5. Cifra	25	7,1	Gyémánt	2	
6. Bimbó	19	5,4	Kedves	2	
7. Virág	12	3,4	Rigó	2	
8-9. Citrom	8	2,3	Rózsi	2	
Kati	8		Szajkó	2	
10. Cukor	7	2,0	Zsemle	2	
11-13. Gerle	6	1,8	37--76. Babi	1	0,3
Ibolya	6		Blanka	1	
Tiglic	6		Bokros	1	
14-16. Csöpi	5	1,4	Bolygó	1	
Kicsiny	5		Böske	1	
Viola	5		Cimer	1	
17-21. Galamb	4	1,1	Csecse	1	
Kató	4		Daru	1	
Manci	4		Faros	1	
Narancs	4		Göndör	1	
Tündér	4		Hajnal	1	
22-26. Árva	3	0,9	Jámbor	1	
Bözsi	3		Julis	1	
Kicsi	3		Kává	1	
Mandula	3		Király	1	
Pipacs	3		Kövér	1	
			Krisztina	1	